

Реферат на тему: "Філософські виміри прози Валерія Шевчука"

Валерій Шевчук

Вступ

На обрії сучасної української літератури є дуже глибока, загадкова й ніби вросла своїм корінням у рідну землю, рідну історію, рідне слово постать – Валерій Шевчук. Це той випадок, коли справджується твердження етнопсихологів: геній глибоко національний. Валерій Шевчук не лише письменник-наратор, він серйозний дослідник своєї нації, свого коріння в усіх його культурологічних вимірах. І читачеві лишається вибір: чипасивно читати власне текст, чи шукати відповіді на присутньо неprisутні авторові запитання, вести дослідження свого народу разом з автором-самовидцем – утверджуватися як національно свідомо особистість.

Те, що ім'я Валерія Шевчука щораз частіше згадується в оглядах української прози, що його книжки не припадають пилом на полицях книжкових магазинів і бібліотек, свідчення і таланту письменника, й актуальності порушуваних ним життєвих проблем, уміння доторкнутись до якихось найвразливіших струн в душі сучасника.

Звичайно в оповіданнях і повістях Валерія Шевчука є вразливі сторони, не всім може припасти до смаку його стиль. Він багато експериментує, а літературні експерименти, як відомо, відбуваються на людях, перевіряються сприйманням читачів, і кожен прорахунок у такому експерименті викликає зауваження, суд. Але в такому разі треба, на мою думку, звертати увагу не лише на невдачі, а й на золотинки знахідок, художніх відкриттів.

Я вважаю, що самим експериментальним із творів Валерія Шевчука є "Дім на горі". Сам автор визначив жанр твору як "роман-баладу".

Оригінальні назви розділів наближаються до образів-алегорій – "Дім на горі", "Синя дорога", "Запах серпневого сонця", "Птах перелітний". Композиція має кілька сюжетних центрів, від яких автор вільно повертається в минуле, у сни, спогади, що стають притчами, філософськими сентенціями. Варта окремого розгляду художня мова, багата тропами, емоційно піднесена, як і личить баладі.

Всі герої роману живуть ніби у двох вимірах – у дійсному світі і уявному, вигаданому. Ці світи сходяться, співіснують, але від того не змінюється нічого в долі героїв. Ось, наприклад, Галя в минулому (тепер вона вчителька Галина Іванівна): "Тихий жаль огортав дівчину, і саме цей синій і тремкий, як вересневе небо, жаль збуджував її і хвилював. Саме він відривав її від підручників і підводив до дзеркала. Дивилася на себе і знову бачила дві дівчини: одну сіру і пригноблену, повну кострубатих колючок – знання, що набирала їх з підручників, і другу – голубу й майже казкову".

На перший погляд може здатися, що автор вводить нас у світ ірреального,

містичного. Взяти хоч би сірого птаха в лакованих черевиках, що з'являвся у Галининих снах. Вслід за птахом став приходити під вікна дівчини Анатоль у сірому костюмі, який шелестів, як крила, а очі горіли, як у пугача. Але після цих снів-фантазувань у Галини з'явився син. І розповідь із фантастичної повернула на сувору життєву прозу.

Подвійним життям живе старий козопас Іван Шевчук. Вперше ми бачимо діда очима Володимира, молодого директора школи, що тільки-но повернувся на протезі до мирної праці: "Розумне і шляхетне обличчя... Чоловік був задуманий, і здавалось, не він вів отих кіз, а вони його. Вряди-годи мекали, повертали писки до господаря, а що він не зважав, ішли далі, покиваючи." Потім виявляється, що козопас щовечора записує щось "у великий бухгалтерський книзі". Що писав? Спогади? Літопис свого життя? Записував свої роздуми? Це так і залишається таємницею для оточення дідового і для читача. Лише під кінець автор розповідає, що дістались дідові книги у спадщину Хлопцеві і він захоплено їх читав день і ніч. Доводиться вірити авторові, що було щось важливе у тих рукописах.

На відміну від інших, відомих з літератури характерників, дід Іван володіє ясновидством не постійно, на нього щось "находить". І от тоді він навіддалі і відчуває тривогу своєї дружини Марії Яківни, а ввечері "і справді побачив її серце, вперше так близько в нього зазирнув. Нерівно билосся і наче захлиналосся кров'ю, яку мало відганяти від себе, — червоне кружало, що скорочувалось і тремтіло". Іншим разом наш характерник встановлює контакти з рослинним світом. Картина починається не з романтичних, а з якихось приземлених побутових деталей.

Оцим умінням слухати мову дерев і квітів, розуміти гармонію в природі дід Іван нагадує дядьку Лева із "Лісової пісні" Лесі Українки. Очевидно, треба бути благородною і розумною людиною, як уже сказав нам автор, а ще й доброю, щедрою, дбайливою, щоб природа, весь навколишній світ, відкрились перед тобою своєю гармонійністю, доцільністю, добром.

Дід Іван помер за 15 років до того, як повернувся із своїх мандрів "блудний син" Галини Іванівни і взявся до дідових рукописів. Та чи збагне він, дитина нашого засмиканого, механізованого віку, розбещена урбанізацією, думки і почуття старого козопаса? (На мій погляд, велика кількість цитат допомагає зрозуміти особливості творення художнього образу Шевчуком, його непомітний перехід від конкретних реалій життя до втаємниченості, його філософське сприйняття навколишнього середовища героями роману).

Автор називає конкретні дати, коли оте ясновидіння "находило" на старого Шевчука, — 1911 рік, початок двадцятих, 1931 рік. Але ці роки в романі не конкретизовані характерними подіями, не мають часових прикмет.

На глухій околиці великого міста, де, як і в селі, всі знають одне одного, один старий козопас проникає в таємницю сім'ї вчительки Олександри Панасівни, що залишилася після війни сама з п'ятьма дітьми та виховує їх працьовитими, гордими, сильними. Що дає силу цій жінці? Що згуртовує воедино цю сім'ю? Відповіді на ці

філософські питання автор намагається дати на протязі всього твору. Щоразу, коли сім'я відзначає чиїсь іменини, під вікнами їхньої хати "у хлюпкоті, хлєпкоті", в мороз чи негоду "низька окоренкувата тінь плакатиме разом з дощем, бо прибукала сюди, пройшовши тисячі кілометрів". І хай насправді не було ніякої тіні, бо помітив ту тінь лише старий козопас, але як багато важить у сім'ї, у суспільстві пам'ять про полеглих на фронтах Великої Вітчизняної війни, як єднає, згуртовує людей пам'ять про наш спільний труд, наш спільний подвиг.

Не всім дано побачити людину-тінь, але вона живе, доки живе у пам'ті своїх нащадків Микола Ващук, майстер модельного взуття з Першої взуттєвої фабрики, простий робітник, воїн Великої Вітчизняної війни, поки живуть у нашій пам'яті двадцять мільйонів загиблих. У цьому правда, у цьому реальність химерного образу.

Майже всі герої роману-балади наділені поетичним та в той самий час філософським сприйняттям навколишнього світу і насамперед природи. Захоплено виписує автор пейзажі, які бачить старий Іван, які він спостерігає сам, які бачить і відчуває Володимир. Вони всі рухливі, живі, озвучені. Може, це незбагненний дар саме так бачити й сприймати природу йде від "Сонячних кларнетів" Тичини, а може, ще від "Лісової пісні" Лесі Українки? Чи здавна прописаний у поетичній душі народу, в його піснях і легендах, казках і міфах, коли добрі й злі духи, свої і чужі боги управляли сонцем і вітром, водою і вогнем?

Та джерела джерелами, впливи впливами, а справжній письменник постає тоді, коли спираючись на досвід попередників, сприймаючи й заперечуючи той досвід, відтворює свій поетичний світ.

Нам здається, що у новому романі В. Шевчук зробив значний крок у побудові цього поетичного світу.

Герої В Шевчука у своєму єднанні з природою досягають повної різноваги своїх почуттів, настроїв, гармонії з навколишнім світом ісля поривань кудись у незвідане.

У романі "Дім на горі" потяг до мандрів, незбагненні поривання у незвідане відчувають молоді хлопці, а владарюють у цьому загадковому домі самотні жінки. Такою була доля молодого Івана Шевчука, так покидає рідний дім Хлопець. Хлопець, син Галини Іванівни повертається додому через сімнадцять років після подій, зображених на початку роману. Автор знову називає точні роки, дні – серпень 1946 і серпень 1963 року. Але ці конкретні дати так само не мають у романі своєї характерності. Для дому на горі всі роки подібні один до одного. Визначальним (і загадковим) є число 17 (згадаймо, що рівно стільки років блукав, поневірявся десь по чужинах біблійний блудний син).

Жіночу долю у "Домі на горі" так визначає бабуся Галини Іванівни, що передає легенди свого роду: "Ми туту тим, Галочко, й визначились у цьому домі, що жили спокійно й вміли чекати. Чекати, ласочко моя, — це така складна і велика наука. Нам, жінкам, не дано вибирати і владарювати, нам дано чекати і підлягати. .. Ми майже завжди невдоволені, і це через те, що надто часто залишаємось на самоті. Ми бунтівники, що не повинні перемагати, інакше втратимо свою красу і силу". Ця,

здавалось би, супересливасентенція старої увібрала в себе віковий досвід жіночого терпіння, праці, витривалості, що став законом життя, законом поведінки, законом вічності.

Галя іронічно ставилась до бабусиних переказів, а потім сама признається синові: "Чим більше вона підростає, та Оксана, тим більше я починаю вірити, що ті наші казки, яні так любила переповідати бабця, не такі й казки..." Бо Оксані, дочці Галини Іванівни і Володимира, починає снитися сірий птах, а під вікнами тиняється дженлджуристий молодик у лакованих черевиках. Доля повторюється. І це теж одна з прикмет гармонії, до якої приходять герої роману-балади.

Хлопець після своїх мандрів, після одруження з дівчиною, яку він знав з дитинства, сусідкою, "раптом збагнув: не мертвий світ лежить навколо нього, а жива, тремтлива матерія, що виповнює небо, землю і все, що є ... Зрозумів: весь світ дивовижно улажено і все діє співмірно до добра кожному, а основним принципом світу є все-таки любов".

Чи ж варто було пориватись кудись за обрій, у далекі світи, щоб врешті-решт опинитися у рідному домі і тут пізнати гармонію світу, його доцільність, його доброту?

В. Шевчук не торкається в романі питання спадкоємності поколінь. Кожне нове покоління по-своєму сприймає світ, набуває свій життєвий досвід, і в цьому є своя правда, своя закономірність, свій закон вічності.

І все-таки не можна, мабуть, погодитися з автором, що у цьому єднанні поколінь визначальним є біологічне. Нібито ні Велика Жовтнева соціалістична революція, ні Велика Вітчизняна війна нічого не змінили в житті дому на горі, в долині діда Івана, Марії Яківни, Галини Іванівни. У жертву концепції загальної гармонійності світу і духовної спорідненості поколінь (від діда Шевчука до Хлопця) віддана правда історії, правда великого соціального досвіду народу.

Символіка повісті тісно пов'язана з бароковими мотивами, які пронизують твір, цементуючи його в гармонійну цілісність.

Насамперед це мотив небесної дороги. Шевчук пояснює його як "символ життєвого шляху", йдучи по якому, "кожна людина відчуває потребу ступити не лише на життєвську дорогу, а й на ту, що провадить до вічності". Піднімаючись по крутій стежці до будинку, що височив на горі, недавній фронтовик учитель Володимир навіть не підозрював, що від цієї дороги життя його круто зміниться, у тому домі він знайде спокій і душевну гармонію – він підсвідомо змушував себе це робити.

Мотив самотності цікавить письменника постійно. Всі герої твору переживають самотність, кожен, правда, по-своєму, але в житті всіх вона відіграє важливу роль. Самотність може бути для одних прокляттям, а для інших – благом.

Мотив блудного сина, який заснований на біблійній притчі, передає горе вигнання з рідного дому-фортеці, своєрідну втечу від світу, від себе і водночас радість повернення – знаходження себе, радість прозріння, пізнання вічних законів. Символ дому в поєднанні з цим мотивом означає своєрідне благо, фортецю, надійну основу, а дорога, яка веде з дому, — прокляття.

Як бачимо, навіть на негустих зразках тексту, барокова поетика, щедро й уміло використана В.Шевчуком у романі "Дім на горі", робить його цікавим та неповторним.

Особливої уваги заслуговують казки Валерія Шевчука, їх можна розглядати на рівнях макронаук лінгвонаціології, лінгвофольклористики, етнолінгвістики, етнопсихології та філософії. Вони несуть потужну національну інформацію – завдяки мові тих міфологем та архетипів, якими оперує автор, сподіваючись, що зреагує генетична пам'ять читача. Це феномен національного письменника.

Казки Валерія Шевчука – один із жанрів його форм письма. Як відомо, реалістичне письмо передбачає теми, ідеї в композиції твору (це передбачає скорше пасивність читача). Вивчення давньої української літератури, заглиблення в фольклорну символіку, проникнення в структури барокової літератури підштовхнули В.Шевчука до умовної форми письма, в якій він і досяг абсолютної самобутності. При цьому митець прагнув розширити форми сприйняття і бачення світу. І саме оперуючи символами, архетипами, міфологемами, мотивно-сюжетними елементами системи українського фольклору, він створює художній простір думки, який стає невід'ємним компонентом націокультурної сфери. Умовна форма письма Валерія Шевчука задіює інформацію, яка має за собою тисячі літ, несе в собі етногенетичні образи світу, що не потребувало б пояснення, якби не було втраченим.

Казки Валерія Шевчука – органічний елемент художньої системи його творчості, що становить окрему впорядковану систему, незалежний світ. Його казка, за словами автора – доросло-дитяча: дорослий читає казку дитині, й кожен розуміє її на своєму рівні. Вона, як і неказква проза Шевчука, багатошарова, багатопластова, багаторівнева й вимагає "вертикального" прочитання.

Висновок

Валерій Шевчук, мабуть, найплідніший письменник донедавна ще "середнього", а тепер уже старшого покоління, прозаїк, який стійко й послідовно не потрапляв (принаймні в тематичному, явному плані) в соцреалістичну манеру, у своїх численних романах, повістях та оповіданнях постійно наголошував і розробляв питання потойбічного, ірраціонального, демонічного. В репресивні 1970-ті й ранні 80-ті він часто писав до шухляди, щоб потім, кращої пори, друкуватися широким потоком, на втіху публіці. Для молодших сучасників, однаке, український Бальзак, як його часом величали в період советської цензури, не зовсім переконливий, чи, сказати б, сприйнятливий. Масивність його творчої продукції, непогамовна Шевчукова розповідна словесність дає декому підстави зараховувати письменника до категорії — чи, власне, доби — советської графоманії в кращому разі, вважати ще одним варіантом орнаментальної або поетичної прози. Але Шевчук тонко відчуває зміни в рецепції, тобто еволюцію читацької публіки, й у своїх найновіших творах виявляє підвищену чутливість до таких явищ, як інтертекстуальність (що, річ ясна, існувала завжди, проте в сучасному літературному дискурсі набула особливого значення), створюючи таким чином метакоментар, що, з одного боку, враховує найновіші писання, а з другого (більш чи менш свідомо), попереджає та відхиляє критичне ставлення, що

власне є наслідком тієї еволюції. З-поміж низки більших Шевчукових творів "Дім на горі", за який автор отримав антоновичівську премію, програмово порушує тему відьомства в комплексі наративних, тематичних і жанрових стратегій та окреслює жанр химерної прози, цей український варіант магічного реалізму, а заразом його іманентний зв'язок із позараціональним, метафізичним... і демонічним. Проте — саме в дусі химерної прози — це є своєрідний народний демонізм, тобто демонізм якийсь мовби приручений, свійський. Він ніколи не є справді страшним, тобто психологічно руйнівним; його імпліцитний читач не є психологічно вповні дозріла людина, яка відчуває та знає справжній страх переступлення межі его, психічної травми як такої. Сама модальність розповіді зм'якшує, розряджує той демонізм, що вона несе.

План

1. Вступ.
2. "Дім на горі" - один із самих експериментальніших творів української літератури.
3. Казки Валерія Шевчука.
4. Висновок.
5. Список літератури.

Список літератури

Валерій Шевчук. Вибрані твори. - К.: Видавництво художньої літератури "Дніпро", 1989.

Журнал "Українська мова та література" від числа 31 (143). 1999.

Слово і час. 1999. №11.

Реферат

З сучасної української літератури

"Філософські виміри прози Валерія Шевчука"